

SVETSKA EKONOMSKA KRIZA U USLOVIMA GLOBALIZACIJE

Rezime

Aktuelna ekonomska kriza je dokaz onima koji su sumnjali u snagu prenosa posledica globalizacije širom planete. Naime, i pored pozitivnih efekata globalizacije, njene negativne karakteristike su sa ekonomskom krizom došle do punog izražaja. U traženju rešenja za izlazak iz krize uključeni su svi glavni akteri na svetskoj ekonomskoj sceni. Od načina na koji se planira izlazak iz krize zavisi i pravac razvoja u budućem periodu.

Ključne reči: globalizacija, svetska ekonomska kriza, ekonomski oporavak.

UVOD

Globalizacija je proces koji svakim danom dostiže takve razmere, da od nje zavise milijarde života, pri tome ostavljajući trag na svaku ekonomiju. Ekonomska globalizacija ima za cilj da ceo svet prihvati pravila tržišne ekonomije, gde je krajnji rezultat slobodno tržište sa jedinstvenom valutom. Međutim, ono što je sigurno jeste to da globalizacijom rukovode najrazvijenije zemlje kojima je cilj da zadovolje svoje interese za većom zaradom.

Proces globalizacije sa sobom nosi i rizike poput ekonomske krize koja je danas zahvatila čitav svet. Globalna ekonomska kriza sa svim svojim pojavnim oblicima širi se finansijskim sektorom poslednje četiri godine, pri čemu se ne vidi njen kraj. Pored finansijskih karakteristika, poput opšteg pada tražnje u realnom sektoru, kriza se manifestuje i kroz socijalnu i političku nestabilnost. Ove činjenice su doprinele da većina država preduzme niz mera za zaustavljanje krize, čime se u znatnoj meri povećalo učešće države u realnom i finansijskom sektoru.

Uticaj globalne ekonomske krize različit je među zemljama, a razlikuje se od stepena izvozne zavisnosti. Gotovo da ne postoji grana koja ne trpi posledice krize i nastale recesije. Zbog toga javlja se opasnost od socijalnih i političkih nemira. Koliko će nekoj zemlji biti potrebno vremena da izađe iz recesije, zavisi pre svega od sposobnosti i mogućnosti zemlje da stabilizuje privredu u uslovima krize.

1. GLOBALIZACIJA SVETSKJE EKONOMIJE

Drugi talas ekonomske krize polako zahvata sve zemlje sveta. Međutim, ovaj talas krize je bez sumnje povezan sa pitanjem „šta je krajnji cilj globalizacije“? Koja je svrha globalizacije? Kako se ona ispoljava? Zašto je prisutna u celom svetu? Tek kada se odgovori na ova pitanja može se shvatiti i pitanje ekonomske krize u svetu, recesije sve druge pojave koje prate proces globalizacije.

„Ključna reč – globalizacija je u osnovi neprekinuta i obnavljajuća tendencija kapitalizma, još od XV veka, da ustanovi i održi svoje gospodstvo, da ga prostorno proširi na celokupni svet i da ga, na osnovama beskonačne akumulacije kapitala, učini večitim. Za „Velike hegemonije“, to je kontinuum borbe za opstanak, koji donosi i naučni i humani progres, ali i hegemoniju i vladavinu moći i sile. Nema tu mnogo novog za ovih pet vekova – od XV veka – otkako se kapitalizam ustanovio i uspostavio svoju globalnu dominaciju, kolonijalnu ili, danas, postkolonijalnu.“²⁶

Međuzavisnost nacionalnih ekonomija sa svetskom privredom predstavlja osnovnu karakteristiku globalizacije. Povezanost zemalja ekonomskim, političkim i socijalnim vezama uslovljava da sve zemlje u manjoj ili većoj meri osele pozitivne i negativne efekte kretanja u svetskoj privredi. Svaka država pokušava da ostvari neku vrstu ravnoteže u pogledu svoje ekonomske samostalnosti i zavisnosti od ekonomskih kretanja u svetu. Činjenica je da je sve veći broj ekonomskih problema koje države ne mogu same da reše bez uticaja nekih spoljnih faktora.

Tržište je glavni pokretač procesa globalizacije, o čemu svedoči činjenica da sa porastom dohotka se povećava i tražnja posebno za proizvodima koji dobijaju globalni karakter, odnosno na različitim tržištima se prodaju sa malo ili nimalo izmena. Na taj način se stvaraju globalni proizvodi, čime se nadoknađuje nedostatak kapitalnih investicija za nove proizvode. Globalna ekonomija postaje sve značajnija u uslovima kada tržišta pojedinih zemalja nisu dovoljno velika da omoguću stvaranje preduzeća optimalnih veličina kojima bi se obezbedilo tržišno učešće na većem broju nacionalnih tržišta.

²⁵ Magistar Miloš Dašić, Beogradska poslovna škola, Visoka škola strukovnih studija, Kralja Petra 70, Blace, Srbija

²⁶ Miodir Jakšić, Globalizacija i povlačenje države, Dom kulture „Studentski grad“, Beograd, 2003. godina, str. 97

Globalizacija sa sobom nosi i globalnu konkurentnost, koja se povećava sa povećanjem međunarodne trgovine, inostranih direktnih investicija i smanjenjem barijera za kretanje roba. Konkurentnost je u stvari stvaranje većeg kvaliteta života svojih građana. Pošto su produktivnost i stopa rasta produktivnosti glavna merila konkurentnosti, svaka država treba da ulaže u one grane kojima se može ostvariti visoka produktivnost i na taj način da se ostvari konkurentna prednost na globalnom tržištu.

Svetska trgovina dostiže sve veće dimenzije, posebno ako se ima u vidu da je sve veći broj inostranih proizvoda koji su značajni za život potrošača u sve većem broju zemalja. O tome govori i podatak Svetske trgovinske organizacije da stopa svetske trgovine veća od stope rasta svetskog bruto nacionalnog proizvoda. Zavisnost od međunarodne trgovine je različita po zemljama, ali velika zavisnost pored koristi nosi sa sobom i brojne nedostatke pošto je zemlja osetljivija na nepovoljna kretanja u svetskoj privredi.

Ekonomska globalizacija se karakteriše nestajanjem međunacionalnih granica radi što lakše i brže razmene proizvoda, usluga i faktora proizvodnje. To je ustvari proces stvaranja jedinstvenog svetskog tržišta, koje bi omogućilo smanjenje transakcionih troškova i olakšao i ubrzao proces razmene proizvoda. Ono što je karakteristično za proces ekonomske globalizacije, jeste selidba kapitala u nerazvijena područja. Ovaj proces se odvija pod izgovorom da se vodi briga za dobrobit tamošnjeg stanovništva, a osnovni cilj je njihovo izrabljivanje. „Sadašnji tok ekonomske globalizacije, ukazuje da se kapital seli u nerazvijena područja, odnosno da beži iz razvijena područja izazivajući u njima pre svega socijalne probleme. Zaustavljanje ovog procesa značilo bi prepuštanje nerazvijenih područja njihovoj „sudbini“ što bi, opet, bilo da se ona „zaglave“ u nerazvijenost, bilo da izaberu sopstveni put razvoja koji bi mogao biti i radikalno drugačiji od zapadnog, značilo prestanak sadašnjeg trenda globalizacije, ili bi ona bila ograničena samo na razvijena područja kao neka vrsta mini globalizacije“²⁷.

Globalizacija se danas karakteriše sve izraženijom podelom na bogate pojedince, elitu i sve većom podelom unutar društava uslovljavajući podelu na bogate i siromašne države, odnosno dobitnike i gubitnike globalizacije. Pored razlika između samih država, sve je jasnija razlika i unutar istih. Podela sve više dolazi do izražaja, sve je manji broj onih koji poseduju mnogo (super bogati) pojedinci sa ogromnim kapitalom, dok je utoliko veći broj onih koji žive ispod granice siromaštva.

2. SVETSKA KRIZA KAO POSLEDICA GLOBALIZACIJE

Postojeći poremećaji svetske ekonomije, za čiji nastanak se vezuje 2007. godina i kriza u oblasti stanogradnje i kreditnog tržišta u SAD, proširila se i dobila razmere kakve je retko ko očekivao. Vremenski period za koji se smatralo da će kriza biti prevaziđena se produžio u novu fazu, koja dobija globalne razmere. Svemu tome posebno doprinosi i nivo koji je dostigla ekonomska globalizacija. Dve su osnovne karakteristike ove krize i to: činjenica da zemlje u usponu poput Brazila, Rusije, Indije i Kine nisu uspele da preuzmu vodeću ulogu u međunarodnoj ekonomiji i time ublaže negativne procese u razvijenim zemljama, kao i postavljanje pitanja da li postojeći kapitalistički sistem treba zameniti nekim novim rešenjima.

Ukoliko je međunarodni uticaj u nacionalnoj ekonomiji neke zemlje veći, utoliko je i veći rizik od negativnih efekata kriznih poremećaja kakvi su danas. Ovi negativni tokovi se povremeno regulišu i ublažavaju određenim metodama državne intervencije. Međutim, bez obzira koliko bila uspešna intervencija, radi smanjenja recesije, do sada nije bilo moguće i nijedna država nije pokazala sposobnost da se izbori sa kriznim poremećajima do kraja.

Karakteristika međunarodne ekonomije, da je praćena snažnim procesom globalizacije, uslovljava da se krizni poremećaji ispoljavaju kroz sve sfere života i u svim državama. To uslovljava činjenica da je sve veće učešće zemalja trećeg sveta, odnosno nerazvijenih zemalja, u međunarodnim kretanjima kapitala i tržišnoj podeli.

Značajan faktor u sadašnjem procesu globalizacije su zemlje u usponu (Kina, Rusija, Indija i Brazil) koje su poslednjih tridesetak godina doživele veoma snažan progres u svom razvoju, koji se odrazio na globalne ekonomske procese u svetu. Činjenica da ove zemlje zajedno ostvarivale do svetske ekonomske krize preko polovinu svetskog bruto domaćeg proizvoda, dovoljno govori o snazi ekonomija ovih zemalja koje su postale značajna pokretačka snaga svetskog privrednog rasta. Međutim, pored prednosti koje im je obezbedila globalizacija, ove zemlje su takođe osetile njene negativne efekte u danima krize. Zato i očekivanja da će upravo privrede ovih zemalja biti spas za posrnule ekonomije u godinama krize, gube na značaju jer procesom globalizacije i ove zemlje su neizbežno doživele sudbinu zapadnih zemalja. Njihovo nacionalno tržište, bez obzira na veličinu i niski stepen zasićenosti potrošačkim dobrima, nije bio u mogućnosti da amortizuje negativne efekte koji su došli iz visoko razvijenih zemalja.

²⁷ Vladimir Vuletić: Globalizacija-proces ili projekt, NSPM, Beograd, 2003, str. 89

Kriza koja je zahvatila svet 2007. godine i koja danas poprma dimenzije kakve niko nije očekivao dovodi u pitanje i opstanak postojećeg kapitalističkog sistema u kome se ne naziru jasni stavovi o izlasku iz krize. Države pokušavaju na svaki način da raznim vidovima intervencija na tržištu kapitala uspostave narušenu ravnotežu sistema iako na taj način dovode u pitanje slobodu tržišta koje su osnova kapitalističkog sistema. Strah država od povećanja nezaposlenosti i poremećaji prvenstveno američke privrede naveli su razvijene države sveta na ovakvu odluku. Zato se u narednom vremenskom periodu očekuje da će pokušajima za izlazak iz postojeće svetske krize u uslovima ekonomske globalizacije doći do reforme kapitalističkog sistema.

„Finansijska kriza, koja je prerasla u ekonomsku krizu, sada se pretvorila u krizu nezaposlenosti, a postoji rizik da i dalje eskalira u širu socijalnu krizu – sa političkim implikacijama. Otežavajuću okolnost predstavlja činjenica da su dobiti iz perioda predkrizne ekspanzije bili najednako raspoređeni, dok ekonomski i socijalni troškovi krize padaju na leđa svih“.²⁸

3. UZROCI I POSLEDICE EKONOMSKE KRIZE

Nastanak velike svetske ekonomske krize vezan za tržište nekretnina u SAD, nije bilo slučajan. Vođenje neodgovorne poslovne politike banaka u SAD, koje su usled visokog priliva jeftinog novca iz inostranstva plasirale novčana sredstva kroz hipotekarne kredite radi ostvarivanja profita bila je inicijalna kapisla za krizu neviđenih razmera. Davanje sub-prime hipotekarnih kredita poveriocima koji nisu ispunjavali uslove za dobijanje ove vrste kredita, radi ostvarivanja dobiti pošto su cene nekretnina neprestano rasle je bio glavni razlog budućeg gubitka profita najvećih banaka u SAD. Problem se javio u situaciji kada veći broj poverioca nije bio u mogućnosti da otplaćuje rate hipotekarnih kredita, a došlo je do povećanja hipoteka na strani ponude i smanjenja tražnje što je uslovilo pad cena nekretnina. U martu 2008. godine Morgan Stanley, jedna od najvećih investicionih banaka sveta, saopštila je da je u prvom kvartalu imala pad profita od 42% zbog loše plasiranih hipotekarnih pozajmica. Takođe, Lehman Brothers je imao pad profita od 57%, a Golden Sach 53%.

Ono što je važno usled finansijske krize došlo je do poskupljenja bankarskih kredita, što bez sumnje dovelo do porasta troškova poslovanja preduzeća, kao i smanjenja likvidnosti preduzeća. Smanjenje obima kreditiranja dovelo je do smanjenja potrošnje, a samim tim i smanjenja ukupne agregatne tražnje. Zbog smanjenja tražnje, preduzeća su bila primorana da smanjuju svoju proizvodnju, a usled smanjenja prodaje i prihoda preduzeća su bila primorana da otpuštaju svoje radnike kako bi smanjili troškove poslovanja. Nezaposlenost u SAD je u 2008. godini iznosila 6,5%, da bi 2011. godine iznosila kritičnih 9%. Zato je i prevashodni cilj državne politike SAD da se nezaposlenost što pre smanji na neku razumnju granicu. Međutim, iako je utvrđeno da je za oporavak potrebno da se mesečno zaposli u proseku 263.000 radnika, u ovoj godini se taj broj kreće oko 125.000 što je još uvek nedovoljno.

Rast nezaposlenosti kao posledica krize nije samo karakterističan za SAD. Posebno je prisutan rast nezaposlenosti u zemljama EU, a pre svega u Grčkoj, Italiji, Portugaliji i drugim zemljama čijim ekonomijama preta prezaduženost. Kao posledica toga javljaju se protesti ogorčenih radnika širom planete kojima je otpočela svetska socijalna revolucija. Građanima širom sveta su dozlogrdili menadžeri čije su plate i do 400 puta veće od plata radnika, pad životnog standarda, finansiranje bezsmislenih ratova.

Protesti ogorčenih radnika otpočeli su pokretom Okupirajmo Volstrit, a preneli su se na Rim, London, Madrid, Berlin, Honkong i dr. svetske metropole. O tome govori i ekonomista Branko Dragaš: „Uobraženi i prepotentni finansijski magovi virtuelne ekonomije doživeli su bankrot. Malograđani, neznanice i foliranti uništili su svetske finansije zbog sopstvene pohlepe i gramzivosti. Neoliberalizam je razorio kapitalizam iznutra. Svetska kriza je posledica globalizacije. Zato će se kriza sa Volstrita preneti na čitav svet. Svetska kriza upravo zbog te činjenice, predstavlja najveću krizu u istoriji čovečanstva. Niko više na planeti nije izolovan od njenih posledica. Milijarde ljudi strahuju kako će preživeti i prehraniti svoje porodice, zbog gangstera sa Volstrita koji su hteli u jednoj čaši da popiju čitav život“.²⁹

ZAKLJUČAK

Proces globalizacije, zahvaljujući dostignućima i otvaranju granica pretvorio je svet u globalno selo. Kriza koja je zahvatila čitav svet, jasno je pokazala da je svet međusobno povezan u svakom pogledu i da je međunarodna saradnja osnov za uspešno prevazilaženje krize i osnov za održiv oporavak. Ova kriza je razotkrila slabe tačke globalizacije.

Merama za ublažavanje efekata svetske krize identifikuju se segmenti ekonomije jedne zemlje koji se štite. Ove mere treba da podržavaju ekonomski rast i humani razvoj da bi se privreda zaštitila od nestabilnosti. Od načina na koji se planira izlazak iz krize zavisi i pravac razvoja u budućem periodu.

²⁸ Biljana Jovanović Gavrilović, Globalna kriza, kvalitet privrednog rasta i tranzicija u Srbiji, Beograd, str. 5

²⁹ <http://www.vesti-online.com/Vesti/Tema-dana/175464/Buna-protiv-globalizacije1-Nova-svetska-revolucija>

Investicije u istraživanje, promovisanje grinfild investicija i zaštita životne sredine, imaju višestruki pozitivan efekat na privrednu aktivnost i zaposlenost.

Bez obzira koliko bili bolne posledice krize (pad profita, povećanje nezaposlenosti i njene socijalne i političke implikacije), ona se može iskoristiti i kao prilika za preispitivanje postojećih stavova, stvaranje novog načina razmišljanja o brojnim makroekonomskim i razvojnim problemima. Takođe, važno pitanje koje se postavlja je i uloga države i tržišta u ekonomskom životu, posebno sa stanovišta obezbeđivanja dugoročno održivog ekonomskog rasta.

LITERATURA

1. Vuletić, V., Globalizacija-proces ili projekt, NSPM, Beograd, 2003
2. Gavrilović Jovanović, B., Globalna kriza, kvalitet privrednog rasta i tranzicija u Srbiji, Beograd
3. Jakšić, M., Globalizacija i povlačenje države, Dom kulture „Studentski grad“, Beograd, 2003. godina
4. <http://www.vesti-online.com/Vesti/Tema-dana/175464/Buna-protiv-globalizacije1-Nova-svetska-revolucija->

MSc Miloš Dašić³⁰

Abstract

The current economic crisis is proof to those who doubted the power of transmission consequences of globalization around the world. In fact, despite the positive effects of globalization, its negative features are the economic crisis came to the fore. All major actors in the world economic stage are involved in seeking the solution to get out of the crisis. From the way the plans out of the crisis depends on the direction of development in the future.

Keywords: globalization, world economic crisis, economic recovery.

³⁰ Miloš Dašić M.Sc., High School of Business, Kralja Petra no. 70, Blace, Serbia